

УДК 334.012.34:316.334.3

DOI: 10.60022/2(9)-51S

Ткачук Захарій Михайлович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Луцький національний технічний університет, Україна

Tkachuk Zakharii

PhD student

Lutsk National Technical University, Ukraine

ORCID: 0000-0001-8001-7360

Войчук Максим Володимирович

кандидат економічних наук

доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики

Луцький національний технічний університет, Україна

Voichuk Maksym

Candidate of Economic Sciences

Associate Professor of the Department of Entrepreneurship, Trade and Logistics

Lutsk National Technical University, Ukraine

ORCID: 0000-0002-3848-9708

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАЛИХ МОДЕЛЕЙ ГОСПОДАРЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ЗАСАДАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ЗРОСТАННЯ

Анотація. У статті обґрунтовано концептуальні засади дослідження сталих моделей господарювання організацій громадянського суспільства в умовах трансформації соціально-економічних систем та імплементації цілей сталого розвитку на шляху до інклюзивного зростання. Актуальність дослідження зумовлена розширенням кола акторів економічної системи, зокрема організацій громадянського суспільства, роль яких традиційно розглядалася переважно в межах публічного управління та політичних процесів. У контексті досягнення ЦСР 16 «Мир, справедливість та сильні інститути» акцентовано увагу на економічному вимірі функціонування організацій громадянського суспільства та їх впливі на розвиток сталих і інклюзивних економічних моделей. Проаналізовано теоретичні підходи до розуміння сталого господарювання, соціальної та солідарної економіки, а також переосмислено статус неприбутковості організацій громадянського суспільства з позицій ведення ними господарської діяльності. Визначено ключові принципи формування сталих моделей господарювання організацій громадянського суспільства, зокрема економічну життєздатність, суспільну цінність, соціальну інклюзію та міжсекторальну взаємодію. Обґрунтовано доцільність застосування міждисциплінарних підходів до дослідження організацій громадянського суспільства як повноцінних суб'єктів соціально-економічної системи.

Ключові слова: організації громадянського суспільства, сталі моделі господарювання, інклюзивне зростання, цілі сталого розвитку; соціально-економічна система, міждисциплінарний підхід.

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF RESEARCHING SUSTAINABLE MANAGEMENT MODELS OF CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS BASED ON INCLUSIVE GROWTH

Abstract. The article substantiates the conceptual principles of researching sustainable business models of civil society organisations in the context of the transformation of socio-economic systems caused by the spread and consolidation of the sustainable development paradigm. The implementation of sustainable development goals on the path to inclusive economic growth entails an expansion of the circle of actors in the socio-economic system and a rethinking of the role of civil society organisations, which have traditionally been considered outside the scope of economic analysis.

In the context of achieving SDG 16 "Peace, justice and strong institutions", attention is focused on the relationship between the institutional capacity of civil society and the sustainable development of economic

systems. It is substantiated that the non-profit status of civil society organisations does not deny their functioning as business entities and does not exclude the need to study the economic aspects of their activities. Theoretical and methodological approaches to understanding sustainable business, the social and solidarity economy, and inclusive growth, as complex interdisciplinary concepts, are analysed.

The key principles for forming sustainable business models of civil society organisations are identified, including economic viability, orientation towards public value, social inclusion, environmental responsibility, and cross-sectoral interaction. The conclusion is drawn about the feasibility of integrating civil society organisations into national and regional strategies for sustainable and inclusive development as full-fledged participants in socio-economic transformations.

Keywords: *civil society organisations, sustainable business models, inclusive growth, Sustainable Development Goals, socio-economic system, interdisciplinary approach.*

Постановка проблеми. Трансформації соціально-економічних систем продиктовані поширенням та закріпленням нових світоглядних концепцій, таких як сталий розвиток, які створюють передумови для пошуку й обґрунтування нових теоретико-практичних концепцій та механізмів. Зокрема імплантація цілей сталого розвитку на шляху до інклюзивного зростання економіки розширює коло акторів соціально-економічної системи, що раніше не розглядалися в економічному аспекті. Так «ЦСР 16. Мир, справедливість та сильні інститути» яка здебільшого розглядається в контексті політичної науки має прямий вплив на розвиток економічних систем, а розширення функціональних характеристик окремих інститутів, зокрема збільшення їхньої ролі в розвитку економіки, створює підґрунтя для нових, науково-практичних досліджень. Своєю чергою кроссекторальна природа сталого розвитку, в тому числі економіки сталого розвитку, підтверджує важливість використання міждисциплінарних підходів до дослідження питань сталого, інклюзивного та розумного розвитку. В даному контексті питання побудови, забезпечення, функціонування сталого громадянського суспільства підвищує важливість функціонування організації громадянського суспільства (ОГС), що своєю чергою потребує глибшого дослідження окремих питань їх функціонування. Так, ОГС традиційно не розглядаються як суб'єкти економічної системи, а їх роль зводиться виключно до акторів публічного управління та адміністрування. Проте, власне функціонування ОГС передбачає ведення господарської діяльності як юридичної особи.

Традиційний підхід розглядає ОГС як неприбуткові організації, що своєю чергою трактується як відсутність необхідності дослідження економічних аспектів функціонування останніх. Статус «неприбутковості» не означає, що організація як юридична організація не провадить господарської діяльності та не отримує доходу. Для кращого розуміння специфіки функціонування ОГС як суб'єкта економіки – необхідним є дослідження суті та значення останніх в структурі соціально-економічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження функціонування ОГС має яскравий міждисциплінарний характер. Так вітчизняними вченими вивчалися різні аспекти діяльності ОГС: питання сутності та типологізації громадських організацій (В. Бех [2], О. Ващук [4], А. Івченко [7], Л. Усаченко [16]); роль громадських організацій у становленні та розвитку громадянського суспільства (О. Безпальча, В. Череватюк [17], Л. Пилипенко, Н. Позняковська [9], та інші); фінансові та економічні процеси громадських організацій (О. Позняк [10], Г. Александрова [1], О. Кириленко [8] та інші); соціальна відповідальність громадських організацій в Україні (І. Вітковська [5], І.Ткачук [15], І. Стронянська [14], О. Грішнова [6]).

В сучасних дослідженнях соціально-економічних систем поширеним є використання таких категорій як «організації третього сектору», «організації громадянського суспільства», «неприбуткові установи й організації», «некомерційний сектор економіки». Поширеним підходом є використання цих категорій як синонімічних, що на нашу думку є некоректним попри те, що такий підхід має ознаки кроссекторальності. Таким чином вважаємо за необхідне розглянути ці категорії більш детально.

Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування сталих моделей господарювання організацій громадянського суспільства як суб'єктів соціально-економічної системи в контексті імплементації цілей сталого розвитку та досягнення інклюзивного зростання.

Виклад основного матеріалу. В сучасних дослідженнях соціально-економічних систем поширеним є використання таких категорій як «організації третього сектору», «організації громадянського суспільства», «неприбуткові установи й організації», «некомерційний сектор

економіки». Поширеним підходом є використання цих категорій як синонімічних, що на нашу думку є некоректним попри те, що такий підхід має ознаки кроссекторальності. Таким чином вважаємо за необхідне розглянути ці категорії більш детально.

Теоретична концепція третього сектору є міждисциплінарною, адже охоплює питання правового регулювання, політичної системи в широкому контексті та соціально-економічну систему. Саме поняття «третій сектор» вперше з'явилося в науковому дискурсі в 1960-х роках у США. Його запровадив соціолог Амітай Етціоні у статті «The Third Sector and Domestic Missions», опублікованій у журналі *Public Administration Review* у 1973 році. У своїй праці Етціоні описував третій сектор як сферу діяльності, що відрізняється від державного та приватного секторів, підкреслюючи його унікальну роль у суспільстві [21]. У США класично виділяють три сектори суспільства: прибутковий, до якого відносять підприємницькі організації та установи, державний, до складу якого входять органи державної влади, органи місцевого самоврядування та інституції й організації, що виконують та/або реалізують державну політику, та неприбутковий, що сформований організаціями які не мають на меті отримання прибутку та не є заснованими або належними до державної влади.

Усі три сектори є результатом суспільного розвитку людства, зокрема функціонування суспільства як систем соціальної взаємодії та тісно пов'язані між собою. Фактично такий підхід до виділення окремих секторів є спробою характеристики суспільних відносин у різних сферах і яскраво демонструє кроссекторальність суспільної взаємодії.

Організації, що відносять до третього сектору мають характерну ознаку «неприбутковий статус». Так, ці організації провадять господарську діяльність й мають право отримувати дохід, що не повинен бути прибутком. Що стосується першого сектору то до його складу входять організації та установи, що отримують прибуток від своєї діяльності, проте залишаються додатковим інструментом для влади з метою задоволення суспільних потреб. Водночас другий сектор включає установи та організації основною метою діяльності яких є метою прибутку.

Таким чином третій сектор сформований організаціями які не розглядають отримання прибутку і його розподіл між засновниками та/або учасниками як основу мету своєї діяльності, адже їх функціонування направлене на вирішення конкретних суспільно значущих справ та/або здійснення й захисту прав і свобод людини та громадянина. Крім того, варто звернути уваги, що третій сектор включає широке коло акторів, які не мають на меті отримання прибутку від своєї діяльності. Серед них варто виділити також політичні партії, благодійні організації, релігійні організації та ін.

Погоджуємося із думкою М. Шевченка який зазначає, що «третій сектор» – це не проста сукупність громадських організацій та політичних партій, а певна система сталих принципів, традицій та правових норм самоорганізації людей щодо регулювання суспільних відносин відповідно до їх інтересів. Автор звертає увагу, що особливість даної системи зумовлена тим, що розкриває спосіб створення й функціонування незалежних від державних та комерційних структур об'єднань громадян, здатних захищати свої інтереси як один перед одним, так і перед самою державою та бізнесом [19].

Також вважаємо за необхідне акцентувати увагу на тому, що третій сектор не є доповнення або розширенням інших секторів будучи самодостатньою одиницею. Своїм існуванням та ефективним функціонуванням, зокрема через взаємодію з іншими секторами, є маркером демократичності країни й високого рівня самоорганізації населення, що особливо важливо в контексті функціонування ринкової економіки.

Отже, на основі проведеного аналізу на нашу думку головними ознаками організацій третього сектору є їх недержавність, незалежність, неприбутковість, самостійність та спільність інтересів членів організації.

Т. Черкашина, вважає, що багатоаспектність діяльності організацій третього сектору призвела до того, що в науковій літературі немає єдиного визначення цих організацій й чіткого переліку юридичних організацій які належать до третього сектору [18]. Кожна країна має своє відповідне законодавство, яке базується на міждержавних угодах та рекомендаціях, щодо визнання важливості роботи третього сектору для демократичних процесів які він підтримує. Тобто структуру третього сектору складають політичні партії, асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань, релігійні організації й інші організації, які підпадають під вищезгадані критерії організації третього сектору. Проте в контексті нашого наукового дослідження інтерес становлять виключно ОГС, в тому числі з огляду на їх вплив у досягненні цілей сталого розвитку.

Теоретичні підходи до визначення сутності ОГС показують наявність ряду понять, що трактуються як синонімічні, зокрема, «неурядова організація», «недержавна організація», «неприбуткова

(некомерційна) організація», «організація третього сектору».

Так, термін «неурядова організація» вперше був визначеним в главі 10, статті 71 Статуту Організації Об'єднаних Націй у 1945 році [13]. Надалі він був закріплений у міжнародних документах та в нормативно-правових актах багатьох країн, наприклад «Рекомендації CM/Rec (2007)14К Міністрів Ради Європи державам-членам щодо правового статусу «неурядових організацій (НУО)», чітко описують суть роботи НУО та суть їх визначення, що дало можливість країнам-членам Ради Європи імплементувати визначення НУО у своє законодавство й чітко визначити, які організації варто віднести до неприбуткових організацій (наприклад церкви, комунальні установи, громадські організації тощо) [22].

С. Пономарьов, вважає, що у сучасних міжнародно-правових документах та офіційних англомовних виданнях переважно використовується поняття «неурядова організація» (non-governmental organization, NGO) [11].

Так в українському законодавстві поняття та основні засади функціонування громадських організацій визначено у Законі України «Про громадські об'єднання». Зокрема, у документі йдеться, що громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. Водночас громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів [12].

Таким чином третій сектор об'єднує у собі значний спектр організацій, частиною якого є громадський сектор, що своєю чергою формується на основі множинності громадських організацій. В контексті нашого дослідження ми не розглядаємо поняття громадської скільки, яка є дещо іншою формою об'єднання, адже засновується юридичними особами, наприклад ОГС.

Відповідно аналіз наукової літератури демонструє, що саме визначення ОГС у порівнянні з іншими «синонімічними» категоріями, як ми зазначали вище, є найбільш комплексним із пропонованих.

На нашу думку, *організація громадянського суспільства* є юридичною особою, що діє автономно тобто має власне врядування, має ознаку неприбутковості, що ґрунтується на відсутності розподілу прибутків між засновниками та/або членами/менеджерами, й існує інституційно окремо від влади, а членство в ній чи необхідність надавати кошти на утримання не є імперативною вимогою законодавства, або передумовою набуття членства.

Таким чином запропоноване нами визначення ОГС описує організацію третього сектору, що володіє спроможністю до організацій стійкості яка своєю чергою вимагає наявності механізмів господарювання.

Закріплення концепції партисипативної демократії у різних її формах прояву варто вважати наслідками поширення концепції сталого розвитку, що у своїй структурі містить імперативи до співпраці та побудови сильних інститутів. В даному контексті, а також виходячи із широкого значення концепції сталого розвитку ОГС прямо та/або опосередковано беруть участь та впливають на процеси сталого розвитку.

Сталий розвиток на сьогодні є чи не головною світоглядною концепцією, яка описує контури майбутнього, що враховують добробут існуючого населення без шкоди для майбутніх поколінь. У своїй діяльності ОГС прямо чи опосередковано сприяють досягнення цілей сталого розвитку в тому числі реалізуючи свої статутні цілі. Водночас ОГС, як юридичні особи імплементують кращі практики функціонування, в тому числі стратегічного та операційного планування запроваджуючи принципи та механізми господарської діяльності, що також мають вплив на досягнення перспектив сталого розвитку.

Поруч із визначеннями сталого розвитку та Цілей сталого розвитку існує також поняття сталого, інклюзивного та розумного зростання. Зокрема інклюзивне зростання виступає як економічна компонента, яка прагне до зростання ВВП із забезпеченням доступу до вигід цього зростання для якомога більшої кількості людей. Аналіз різних джерел та наукових теоретичних підходів до трактування поняття «інклюзивне зростання» дозволяє зробити висновок, що цю категорію розглядають у двох іпостасях – як економічне зростання, основною метою якого є скорочення бідності й нерівності, і як процес розширення залученості населення до створення ВВП, забезпечення рівних можливостей для реалізації свого людського потенціалу незалежно від соціально-економічних умов, статі, місця проживання та етнічних коренів [3].

Вважаємо що, слід схарактеризувати інклюзивне зростання, як концепцію, яка просуває справедливі можливості економічних учасників під час економічного зростання з вигодами для кожного сектору суспільства та якості життя людей, якості навколишнього середовища, соціального захисту,

продовольчої безпеки, доступу до ключових ресурсів, розподілу доходу та багатства. Відповідно інклюзивність – це ключовий аспект створення засад для нової якості економічного зростання, що характеризує включеність суб'єктів в економічні та суміжні процеси. З погляду економіки, інклюзія розглядається як умова рівного доступу всіх членів суспільства до економічних ресурсів, можливостей та участі в економічному зростанні.

Як показує аналіз, ОГС за своєю суттю впроваджують ті чи інші цілі сталого розвитку, проте на завжди чітко будують систему кореляції між їхніми статутними цілями та ЦСР, що своєю чергою унеможливило моніторинг впливу ОГС на досягнення перспектив сталого розвитку. Концепція сталого розвитку та інклюзивного зростання як світоглядні концепції важливі для ОГС як для провайдерів, які реалізують їх й через свою гнучкість маю можливість здійснювати господарську діяльність максимально наближено відповідно до пріоритетів ЦСР. Тобто, якщо ОГС матимуть у своєму розпорядженні достатній інструментарій для провадження господарської діяльності, то вони будуть найбільш ефективними прикладами економічно-спроможних, неприбуткових інституцій. Подальше вивчення компонентів моделей господарювання потребує також дослідження, як ОГС можуть бути більш ефективними у побудові економічних та соціальних систем, які посилюють зростання добробуту всіх людей.

Окремий інтерес для нашого дослідження становить фінансова модель забезпечення процесу господарювання ОГС. Так, *під фінансовою моделлю забезпечення господарської діяльності ОГС* ми розуміємо структуру джерел фінансування різного типу, зокрема співвідношення часток фінансування різного походження у загальному кошторисі та об'ємі ресурсів, якими оперує організація. В умовах роботи українських ОГС, для істотної частки яких системоутворюючим джерелом фінансування є кошти програм міжнародної технічної допомоги, доречним є розмежування типів моделей господарювання в частині співвідношення грантового фінансування та інших джерел фінансування в загальному кошторисі та об'ємі ресурсів, якими оперує організація.

Для наявної різноманітності класифікацій ОГС варто сформувати декілька моделей господарювання які будуть відповідати запитам ОГС. Для подальшого дослідження варто виокремити поняття «модель господарювання ОГС», адже воно є новим й не поширеним у науковій літературі. Класифікація ОГС й рівень її розвитку буде мати відповідне відображення у моделі господарювання, яка має найкраще підходити для конкретної ОГС у тому часу й рівні розвитку у якому вона знаходиться.

Висновки. Здійснення господарської діяльності конкретної ОГС не завжди передбачає наявність чітко або опосередковано сформованої моделі господарювання. Тобто, ОГС в процесі реалізації своєї місії та своїх статутних цілей акумулює та використовує різного роду ресурси, а система що забезпечує цей процес проходить еволюційний шлях, де стала модель господарювання у різних її варіаціях може розглядатися як найвище ланка такої еволюції. Проте, процес переходу від умовно «примітивної системи господарювання» до «більш складних варіацій» потребує постійного моніторингу, оцінки та навчання для забезпечення процесу зміни господарської моделі задля збільшення її ефективності.

Таким чином у громадському секторі виникає потреба мати системи оцінки, які можуть показати реальний рівень організаційної спроможності (або інших спроможностей організацій), тобто існує необхідність наявності методичного базису для оцінки функціонування ОГС. Наявність комплексних, об'єктивних системи оцінювання, які могли б дати розуміння і для самої ОГС і для потенційного партнера який рівень розвитку має організація й чи підходить вона для виконання тих, чи інших завдань, становить інтерес як для наукової спільноти, так і має яскраво-виражений прикладний характер.

Література

1. Александрова Г. М., Пишна О. В. Напрями вдосконалення фінансової політики стимулювання діяльності громадських організацій в Україні. *Економіка і суспільство*. 2016. № 3. С. 457–462.
2. Бех В. П., Нестеренко Г. О. *Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 312 с.
3. Бобух І. М., Щегель С. М. Стратегічні орієнтири економічного зростання України: інклюзивність як ключовий пріоритет. *Вісник Національної академії наук України*. 2018. № 7. С. 55–70.
4. Ващук О. М. Конституційно-правовий статус громадських організацій України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2004. 20 с.
5. Вітковська І. Соціальна відповідальність громадських організацій в Україні: сучасний стан. *Українське суспільство*. 2020. № 3 (74). С. 14–24.
6. Грішнова О., Колот А. *Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку*: монографія.

Київ: КНЕУ, 2013. 324 с.

7. Івченко О. Г. Основні напрями прояву громадянської позиції в сучасній Україні. *Вища освіта України*. 2010. № 3. С. 40–46.
8. Кириленко О. П. Особливості фінансів громадських організацій і добродійних фондів. *Фінанси України*. 1998. № 1. С. 59–63.
9. Пилипенко Л. М., Позняковська Н. М. Концепції становлення і розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні. *Mechanism of an Economic Regulation*. 2023. № 1 (99). С. 121–127.
10. Позняк О. В. Функціонування фінансів неприбуткових організацій в умовах ринкових перетворень. *Економіка України*. 2019. № 3 (878). С. 45–53.
11. Пономарьов С. М. Категоріально-понятійний апарат механізму реалізації конституційного права громадян на об'єднання в громадські організації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 11. С. 108–114.
12. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI: станом на 03 вер. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 15.06.2025).
13. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 р. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (дата звернення: 25.05.2025).
14. Стронянська І., Волинець У. Громадські організації в системі консолідованої соціальної відповідальності. *Українське суспільство*. 2020. № 3 (74). С. 33–41.
15. Ткачук І. Соціальна відповідальність українських громадських організацій. *Українське суспільство*. 2020. № 3 (74). С. 25–32.
16. Усаченко Л. М. *Теоретико-методологічні засади розвитку взаємовідносин органів державної влади з неурядовими організаціями*: монографія. Хмельницький: ХУУП, 2008. 343 с.
17. Череватюк В. Б., Безпальча О. О. Громадянське суспільство в Україні: етапи формування та нові громадські ініціативи. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 4 (37). С. 48–53.
18. Черкашина Т. О. Недержавні громадські організації як суб'єкт надання соціальної допомоги. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2010. № 2 (6). С. 89–94.
19. Шевченко М. Третій сектор як чинник формування громадянського суспільства. *Габітус*. 2018. № 6. С. 34–38. URL: <https://habitus.od.ua/journals/2018/6-2018/8.pdf> (дата звернення: 25.05.2025).
20. Bila-Tiunova L., Bilous-Osin T., Kozachuk D., Vasylykivska V. Participation of civil society in public administration: Prospects for international experience implementation in Ukraine. *Humanities and Social Sciences Reviews*. 2019. Vol. 7, Issue 5. P. 757–764. DOI: <https://doi.org/10.18510/hssr.2019.7594> (date of access: 25.05.2025).
21. Etzioni A. The Third Sector and Domestic Missions. *Public Administration Review*. 1973. Vol. 33, No. 3. P. 314–323.
22. Recommendation CM/Rec(2007)14 of the Committee of Ministers to member states on the legal status of non-governmental organisations in Europe. Strasbourg: Council of Europe, 2007. 12 p. URL: <https://rm.coe.int/recommendation-of-the-committee-of-ministers-to-member-states-on-the-l/1680a1f502> (date of access: 22.06.2025).

References

1. Aleksandrova, H. M., & Pyshna, O. V. (2016). Napriamy vdoskonalennia finansovoi polityky stymuliuvannia diialnosti hromadskykh orhanizatsii v Ukraini. *Ekonomika i suspilstvo*, 3, 457–462.
2. Bekh, V. P., & Nesterenko, H. O. (2011). *Hromadski orhanizatsii u dyskursi demokratyzatsii suspilstva*. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova.
3. Bobukh, I. M., & Shchehel, S. M. (2018). Stratehichni oriientyry ekonomichnoho zrostannia Ukrainy: inkliuzyvnist yak kliuchovyi priorytet. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, 7, 55–70.
4. Vashchuk, O. M. (2004). *Konstytutsiino-pravovyi status hromadskykh orhanizatsii Ukrainy* (Extended abstract of PhD dissertation). Kyiv.
5. Vitkovska, I. (2020). Sotsialna vidpovidalnist hromadskykh orhanizatsii v Ukraini: suchasnyi stan. *Ukrainske suspilstvo*, 3(74), 14–24.
6. Hrishnova, O., & Kolot, A. (2013). *Sotsialna vidpovidalnist: teoriia i praktyka rozvytku*. Kyiv: KNEU.
7. Ivchenko, O. H. (2010). Osnovni napriamy proiavu hromadianskoï pozytsii v suchasniï Ukraini. *Vyshcha osvita Ukrainy*, 3, 40–46.
8. Kyrylenko, O. P. (1998). Osoblyvosti finansiv hromadskykh orhanizatsii i dobrochynnykh fondiv.

Finansy Ukrainy, 1, 59–63.

9. Pylypenko, L. M., & Pozniakovska, N. M. (2023). Kontseptsii stanovlennia i rozvytku instytutiv hromadianskoho suspilstva v Ukraini. *Mechanism of an Economic Regulation*, 1(99), 121–127.

10. Pozniak, O. V. (2019). Funktsionuvannia finansiv neprybutkovykh orhanizatsii v umovakh rynkovykh peretvoren. *Ekonomika Ukrainy*, 3(878), 45–53.

11. Ponomarov, S. M. (2012). Katehorialno-poniatiinyi aparat mekhanizmu realizatsii konstytutsiinoho prava hromadian na obiednannia v hromadski orhanizatsii. *Biuleten Ministerstva yustytzii Ukrainy*, 11, 108–114.

12. Pro hromadski obiednannia [On Public Associations]. (2012). Law of Ukraine No. 4572-VI (as of September 3, 2024). Retrieved June 15, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

13. Statut Orhanizatsii Obiednanykh Natsii [Charter of the United Nations]. (1945, June 26). Retrieved May 25, 2025, from <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>

14. Stronianska, I., & Volynets, U. (2020). Hromadski orhanizatsii v systemi konsolidovanoi sotsialnoi vidpovidalnosti. *Ukrainske suspilstvo*, 3(74), 33–41.

15. Tkachuk, I. (2020). Sotsialna vidpovidalnist ukrainskykh hromadskykh orhanizatsii. *Ukrainske suspilstvo*, 3(74), 25–32.

16. Usachenko, L. M. (2008). *Teoretyko-metodolohichni zasady rozvytku vzaiemovidnosyn orhaniv derzhavnoi vlady z neuriadovymy orhanizatsiiamy*. Khmelnytskyi: KhUUP.

17. Cherevatiuk, V. B., & Bezpacha, O. O. (2015). Hromadianske suspilstvo v Ukraini: etapy formuvannia ta novi hromadski initsiatyvy. *Yurydychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne pravo*, 4(37), 48–53.

18. Cherkashyna, T. O. (2010). Nederzhavni hromadski orhanizatsii yak subiekt nadannia sotsialnoi dopomohy. *Visnyk NTUU “KPI”. Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*, 2(6), 89–94.

19. Shevchenko, M. (2018). Tretii sektor yak chynnyk formuvannia hromadianskoho suspilstva. *Habitus*, 6, 34–38. Retrieved May 25, 2025, from <https://habitus.od.ua/journals/2018/6-2018/8.pdf>

20. Bila-Tiunova, L., Bilous-Osin, T., Kozachuk, D., & Vasylykivska, V. (2019). Participation of civil society in public administration: Prospects for international experience implementation in Ukraine. *Humanities and Social Sciences Reviews*, 7(5), 757–764. <https://doi.org/10.18510/hssr.2019.7594>

21. Etzioni, A. (1973). The third sector and domestic missions. *Public Administration Review*, 33(3), 314–323.

22. Council of Europe. (2007). *Recommendation CM/Rec(2007)14 of the Committee of Ministers to member states on the legal status of non-governmental organisations in Europe*. Strasbourg.